

Јелена Пешић

Институт за психологију Филозофског факултета, Београд

*Милена Пешић**

Институт за политичке студије, Београд

УНАПРЕЂИВАЊЕ ДЕМОКРАТСКИХ КАПАЦИТЕТА МЕДИЈСКЕ КОМУНИКАЦИЈЕ И КРИТИЧКА АНАЛИЗА ДИСКУРСА**

Сажетак

Овај рад бави се феноменом медијске комуникације из перспективе услова за развијање њених демократских капацитета. Полазећи од темељне важности коју јавност и нормативни принципи њеног функционисања имају за остваривање демократије, приказани су дискурзивни модел јавности и процес социјалног структурирања медијске публике у јавност, посредством медијске комуникације. Истраживање медијског посредовања друштвене и политичке стварности фокусирано је на улогу јавних дискурса у процесу конструкције друштвених репрезентација и идентитета, с посебним освртом на његову политичку димензију. Означавање стварности посредством дискурса схвата се као феномен кључан за разумевање медијске производње значења, али и као својеврсни фон свих стратегија медијских манипулација. Посматрана у том контексту, критичка анализа дискурса има велику важност за унапређивање демократских капацитета медијске комуникације зато што управо кроз анализу језичких (дискурзивних) структура разобличава поредак моћи у друштву, чинећи видљивим механизме којима се тај

* Истраживач сарадник, Институт за политичке студије, Београд

** Овај чланак је резултат рада на пројекту: "Идентификација, мерење и развој когнитивних и емоционалних компетенција важних друштву оријентисаном на европске интеграције" бр. 179018, Министарства просвете и науке Републике Србије.

поредак успоставља, манифестује и репродукује. На темељу ових анализа рад пружа концептуалне, теоријске и методолошке основе за критичку анализу медијског дискурса, која представља један од кључних предуслова за остваривање отворености, рационалности и суверености јавне сфере, као конститутивних принципа демократске комуникације.

Кључне речи: дискурс, анализа дискурса, јавност, демократија, медији, критичка анализа политичког дискурса

Наглашавање темељног значаја грађанске јавности за функционисање демократије незаобилазно је полазиште у истраживању конкретних друштвених и политичких услова њеног остваривања.¹⁾ Један од ових услова односи се и на демократске капацитете медијске комуникације. У јавној сфери, као домену комуникације од општедруштвеног значаја, власт се излаже јавној оцени и контроли, а преиспитивани поредак тиме стиче своју легитимност. Дискурзивни модел јавности и анализа улоге медија у њеном конституисању, односно процесу структурирања медијске публике у јавност, стога представљају полазну основу у истраживању могућности унапређивања демократских капацитета медијске комуникације.

ДИСКУРЗИВНИ МОДЕЛ ЈАВНОСТИ И МЕДИЈСКА КОМУНИКАЦИЈА

Дистинктивна одлика јавне сфере у демократском друштву јесте *отвореност*, оличена у принципима транспарентности и инклузивности. Транспарентност власти и њених механизма подразумева не само изложеност јавном увиду, већ и то да су начела њене легитимности заснована на својевољном и рационалном прихватању од стране грађана. Принцип инклузивности односи се на доступност јавне сфере за различите дискурсе, идеје, гледишта, аргументе, решења итд. То значи да се у њој могу изражавати, у

1) Од атинског полиса, чија је јавност постала нормативни образац функционисања демократског друштва, преко концепта грађанске јавности раномодерног периода (као контрахента апсолутистичке државе и носиоца грађанског идентитета на супрот концепту поданика), до савременог концептуализовања јавне сфере и услова под којима се формира јавно мњење, тежи се пропитивању друштвеног смисла и функционисања овог феномена, односно његовог значаја за демократију. Канингам, Ф., *Теорије демократије*, Филип Вишњић, Београд, 2003; Павићевић, Ђ., "Критички појмовник цивилног друштва (I)", *Јавност*, Група 484, Београд, 2003.

међусобној конкуренцији, различите идеје и друштвена/политичка искуства, уз подједнаку приступачност јавног простора/медија свим дискурсима, односно субјектима јавности.²⁾

Осим базичног принципа отворености, за јавну сферу у демократском друштву се, као нормативни захтеви, везују и принципи *рационалности* и *суверености*. Рационалност јавне сфере односи се на полемичко-аргументативни карактер њене структуре, односно јавне дебате као њене тежишнице. У контексту медијског посредовања друштвене стварности, то подразумева да се појединац – учесник у медијској комуникацији – не третира као објекат политичког деловања, пропаганде и манипулације, већ као носилац критичко-рефлексивне сазнајне позиције. Многи аутори истичу да могућност демократског устројства друштва зависи од могућности рационалног учешћа грађана (медијске публике) у јавној сфери (питањима од општег значаја) једнако колико и од поштовања закона и демократских процедура.³⁾

Сувереност јавне сфере односи се на услове за остваривање систематске критичке контроле власти, као и на одсуство било каквог облика моћи, осим снаге аргумената изнетих у јавној расправи. Једном од основних претпоставки демократске јавности сматра се позиционирање јавне сфере изван деловања две врсте моћи: политичке – која претендује на контролисање протока информација и утицаја између државе и цивилног друштва, и економске, која тежи комерцијализацији јавне сфере. Као носилац критеријума јавног, друштвеног вредновања и као стални коректив, јавност се уграђује у само функционисање система власти. Управо то чини основу њеног учешћа у произвођењу легитимитета политичког поретка/власти, као и њеног значаја за остваривање могућности практиковања демократије.⁴⁾

Из значења ових принципа јасно произилази закључак да је проблем демократских капацитета медијске комуникације, којим се бави овај рад, најуже повезан са схватањем јавности као дискурзивне/медијске публике (која рационално расуђује о питањима од

2) Оба значења принципа отворености утемељена су у Хабермасовим концепту грађанске јавности; опширније у: Пешић, М., „Јавна сфера и принцип отворености: релације приватно – јавно – тајно“, *Српска политичка мисао*, 3/2008, 85-108, стр. 96.

3) Опширније у: Пешић, Ј. *Критичко мишљење: од логике до еманципаторне рационалности*, Институт за психологију, Београд, 2008, стр. 27-30.

4) О просветитељско-либералним основама концепта опширније у: Пешић М., Новаковић А., *Слобода и јавност*, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 154-163.

општег значаја), а јавне сфере као институционалних, концептуалних, духовних и медијских услова за функционисање овако схваћене јавности. Реч је о сложеном и динамичном процесу међусобног условљавања идивидуалнопсихолошког и социјалног нивоа сазнања, о чему најбоље сведочи и синонимија појмова „јавност“, „јавна сфера“ и „јавно мњење“.⁵⁾ Ако се схвати у кључу дискурзивног модела, јавност постоји у комуникацијском комплексу који обухвата ниво индивидуалне когниције (формирања мњења појединаца) и ниво друштвене комуникације (одабир и структурирање идеја и позиција, кроз токове формирања јавног мњења).

Традиција концептуализовања јавности као комуницирајуће друштвене групе и формирања мњења као децидно социјалне активности веома је дуга (Р. Парк, В. Липман, Ф. Дјуи, Х. Блумер, Р. Милс, Ј. Хабермас). Теоријски напори ове оријентације усмерени су на концептуализовање јавног мњења као колективног комуникативног процеса, у коме је дискурс о одређеном питању виђен као нешто што структурира и индивидуално и колективно мњење. За проблем којим се бавимо, кључна је теза да карактер формирања јавног мњења, у великој или пресудној мери, одређује то да ли ће оно бити истински функционално за демократију, или системски манипулисано и у функцији одржавања привида демократије. Зависно од карактера јавне/медијске комуникације, мњења појединаца, чија би јавно изражена већина требало да представља јавно мњење, конституишу се у већој или мањој мери спонтано, или превасходно институционално, односно под медијским утицајима који заправо значе социјални инжењеринг.⁶⁾

Не постоји, међутим, непосредан начин утврђивања карактера формирања јавног мњења – закључци о томе изводе се посредно, на основу вредновања природе медијске комуникације, односно присуства манипулативних стратегија у њој. Значајан допринос

5) У сваком од ова три термина доминира једна димензија значења сложеног феномена: у термину „јавност“ то је субјект, дискурзивна публика; у „јавном мњењу“ то је сам процес међусобног условљавања идивидуалног и социјалног (формирање мњења); у „јавној сфери“ то је значење комуникацијског комплекса. Опширније у Пешић, М., Новаковић, А., *Слобода и јавност*, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 109-110.

6) Разлику између спонтано и институционално формираног јавног мњења апострофирао је Ј. Хабермас, повезујући је са карактером критичког, односно демонстративног публицитета, а тиме и са карактером саме јавности и функционисања демократије. Опширније у: Хабермас Ј., *Јавно мњење*, Београд, 1969, стр. 280, 308-313; Милс, Р., *Елита власти*, Београд, 1998, стр. 365; Ђорђевић Т., *Политичко јавно мњење*, Београд, 1989, стр. 224.

операционализацији овог проблема дао је Винсента Прајс, разматрајући индивидуалну когницију у контексту друштвене комуникације и процес социјалног структурирања медијске публике у јавност, који се одвија посредством праћења медијских расправа о питањима од општег значаја.⁷⁾

Полазна Прајсова идеја је та да у истраживању процеса формирања мњења треба премостити јаз између индивидуалног и колективног нивоа. С једне стране, структура јавног политичког дискурса и социјална организација јавности конструисане су деловањем индивидуалних когниција и њихових изражавања, које „хране“ јавну дебату. С друге стране, организација јавног дискурса и друштвене структуре јавности утичу на индивидуалну когницију и понашање припадника јавности у процесима друштвене комуникације (кроз учешће у јавној медијској расправи), односно током формирања (јавног) мњења. Тај утицај остварује се посредством расположивих дискурса – когнитивних матрица, идеолошких оријентација и идеја у јавној/медијској сфери. Идеје се интерпретирају и конкретизују посредством друштвених група и лидера који их репрезентују, па учешће у јавном дискурсу омогућава појединцима да испоље и модификују не само своје идеје и гледишта, већ и своје социјалне/политичке преференције. Дискурзивна комуникација производи/активира јавни каталог идеја, симбола и перспектива, али и структуре социјалних односа унутар јавне сфере, које појединац усваја или одбацује (бира) када формира мњење о актуелним друштвеним питањима и истовремено се социјално позиционира.⁸⁾

Кључан појам који, по Прајсу, објашњава овај сложени сплет когнитивних и социјалних процеса јесте појам *социјалне идентификације*. Реч је о идентификацији припадника публике са друштвеним групама и појединцима – носиоцима „страна“ у медијској расправи – који активира неке од њихових прећутних друштвених идентитета, кроз усвајање когнитивних, мотивационих и вредносних матрица префериране „стране“. Медији покрећу процес социјалне идентификације кроз представљање друштвених група и

7) Price, V., „On the Public Aspects of Opinion: Linking Levels of Analysis in Public Opinion Research“, *Communication Research*, 15, 659-679, 1988.

8) Помак у промишљању двосмерних веза између индивидуалног и колективног по Прајсу (нав. дело, стр. 667) може бити теоријско разлагање овог процеса на две класе проблема: питања везана за то како социјални ниво проистиче из индивидуалних мишљења и акција, односно за то како јавне структуре и ставови одређују контекст (друштвени, културни, когнитивни) сазнања појединаца о друштвеној стварности.

њиховог однос према датом проблему, односно кроз презентовање групних перспектива, вредносних оријентација, норми и ставова. Медијско извештавање о разликама/сукобима између различитих друштвених и политичких актера јавне расправе или одлучивања око општерелевантних проблема, индукује одређене одговоре код медијских реципијената. Они „реагују“ на покренути проблем у највећој мери као припадници медијски презентованих група, кроз један или други активирани социјални идентитет, а не као индивидуе. Посебан извор моћи медија у описаном процесу лежи у чињеници да медијско посредовање стварности може фаворизовати одређене и маргинализовати друге друштвене групе, перспективе, опције, тј. дискурсе. Зато је за Прајса социјална идентификација базични когнитивни процес и социјални механизам који стоји у основи формирања јавног мњења.⁹⁾

С друге стране, медијско подстицање људи да мисле о неком питању и реагују на њега кроз одређене групне идентитете, социјално организује јавност током времена. Тренутна изложеност медијским порукама не доводи непосредно до промене мњења, али се мишљења и понашања одређене групе током времена уче и учвршћују, па су ефекти групе јачи што је изложеност медијским порукама дужа. Ефекти медијски посредоване друштвене идентификације могу и да се акумулирају, па разумевање одређених проблема из тачке гледишта одабране групе диференцира припаднике публике у односу на припаднике других група, појачавајући сличност са припадницима властите групе. Ако се ови ефекти друштвене идентификације ситуирају у шири контекст системских процеса медијске комуникације/јавног расправљања, може се пратити како медијски извештаји о одређеним проблемима и понуђеним решењима с временом доприносе социјалној организацији и диференцијацији јавности у ширим размерама.¹⁰⁾

Претходна разматрања о дискурзивном моделу јавности имају две значајне импликације за проучавање улоге медијске комуникације у савременом друштву и могућност јачања њених демократских капацитета. Као прво, за разлику од ранијег бављења

9) Савремена истраживања социјалне/групне идентификације и међугрупних односа упућују на механизме којима поруке фокусиране на социјални конфликт (односно заштаравање рамимоилажења „страна“ у јавној расправи поводом неког важног проблема) могу продуковати групно посредоване одговоре код припадника медијске публике/јавности. Price, V., нав. дело, стр. 670.

10) Price, V., нав. дело, стр. 672.

ствовима медијских реципијената и њиховим социо-структурним детерминантама, савремена парадигма у проучавању медијских утицаја фокусирана је на когнитивне процесе, медијске оквири и структурирање и реструктурирање представа од стране публике, која се схвата као активни творац значења медијских порука. С друге стране, једнака важност придаје се и медијским схемама које стварају оквири процеса информисања. Проучавање јавног мњења као продукта сложене интеракције индивидуалног и социјалног нивоа има посебну теоријску и методолошку релевантност у савременим условима, које карактерише преплављеност медијске јавне сфере разним формама персуазивне комуникације и њених манипулативних стратегија.

МЕДИЈСКИ ОКВИРИ ДИСКУРСА

Убрзани техничко-технолошки развој омогућава превазилажење просторних и временских граница у медијској комуникацији, стварајући од медија једне од доминантних носилаца друштвености, као и и свих значајних друштвених активности и промена.¹¹⁾ Значај који је медијска јавна сфера задобила у савременом друштву неспоран је: сви релевантни политички актери – владе, политичке странке и разне друштвене групе – активно се надмећу за предност у медијском простору. Смисао ове предности лежи управо у могућности утицања на јавно мњење, у значају који у томе има првенство у процесима означавања, односно стварању првобитних медијских дефиниција појава друштвене и политичке стварности.

Повећање доступности информација и медијске понуде уопште, као и увећавање могућности међуљудске комуникације, од несумњивог су значаја за демократију. Једнако су, међутим, важни и капацитети грађана (медијске публике) за разумевање значења и смисла информација, располагање вештинама критичког мишљења и концептуалним оруђима који су потребни за формирање рационално заснованих ставова, уверења и одлука.¹²⁾ Информације којима су грађани свакодневно изложени готово увек садрже и интерпретацију стварности, као и мање или више уочљиво промови-

11) О трансформацији комуникацијских медија која настаје „сложеним преплитањем опажених потреба, конкурентских и политичких притисака и друштвених и технолошких иновација“ опширније у: Фидлер, Р., *Mediamorphosis*, Сlio, Београд, 2004, стр. 7.

12) Опширније у: Пешић, Ј. *Критичко мишљење: од логике до еманципаторне рационалности*, Институт за психологију, Београд, 2008.

сање одређених вредносних, политичких или интересних позиција. Без јачања интелектуалних ресурса које подразумева критичко-рефлексивна сазнајна позиција, јавност не може бити инстанца друштвене рационалности, односно контролисања, ограничавања и легитимисања власти.

Питање о ефектима тзв. „културе промоције“ на демократски процес постаје све значајније, јер је управљање информацијама све софистицираније.¹³⁾ Савремене ПР делатности својим стратегијама умањују веродостојност политичке комуникације, иако су прихваћене као саставни део система медијског представљања. Спиновање као „један од инструментарија, али и канала и активности модерног ПР-а“ у основи се може свести на систематско искривљавање чињеница у циљу стварања жељеног имиџа. Дакле, сама бит промотивних стратегија у колизији је са интересима демократског доношења политичких одлука, јер је одвајање „реалности“ од публициитета отежано због надмоћи имиџа над стварним стањем ствари. Самим тим, ни политички маркетинг не може се схватати само као „релативно неутралан инструмент у служби политичке игре“.¹⁴⁾

Све поменуто чини „савремену ситуацију“ унутар које се врши медијско посредовање друштвене стварности веома сложеном. Неке од карактеристика савременог доба, као што су успон „културе промоције“, хипертрофија информација, доминација слике и усавршавање њених перформанси, посебно погодују деловању медијских манипулација, којима је јавна сфера готово преплављена. Међутим, то никако не значи гаранцију њихове успешности – као што постоје стратегије и технике манипулације, постоје и механизми одбране од њих, као и бројни ограничавајући фактори њиховог деловања. За адекватно разумевање феномена медијских манипулација и оквира њиховог деловања потребно је схватити у чему се састоји „идеолошки рад медија“ као њихов својеврсни фон. Дакле, симболичка размена у процесу медијације представља стожерни појам који усложњава сагледавање медијских потенцијала у „производњи значења“, интенције медијског текста, рецепције публике, као и медијских институција и политике“.¹⁵⁾

13) Бригс, А., Колби, П., *Увод у студије медија*, Клио, Београд, 2005, стр. 119-120.

14) Оширније у Миливојевић С., „Етика јавне речи и Public relations“, *Етика јавне речи*, ур. З. Ваџић, ЦДЛС, 135-153, Београд, 2004, стр.139.

15) Бригс, А., Колби, П., *Увод у студије медија*, Клио, Београд, 2005, стр. 454-457, 465.

У савременој науци преовладава уверење да се медијски ефекти не могу одређивати у категоријама видљивих и мерљивих утицаја, већ да их пре треба сагледавати као дугорочан идеолошки рад, заснован на процесима медијске „производње значења“. Конститутивна улога медија у означавању стварности укључује два међусобно повезана процеса: селекцију чињеница/догађаја из мноштва података о стварности и креирање медијских порука о њима, које се састоји у осмишљавању и интерпретирању одабране чињеничне грађе. У основи сваке медијске поруке леже интерпретативни оквири за тумачење података о стварности, посредством којих се „семантички заокружују и фиксирају значења која би без њих била флуидна и вишесмислена“. Као „елементарни увиди у друштвене ситуације“, као „средства за утврђивање актера, улога, могућности и ефеката људске активности у одређеним околностима, рецептивне формуле које нам медији нуде обезбеђују блискост и разумљивост презентованих догађаја, чињеница и проблема, нуде референтни оквир за њихово тумачење и уопштавање, односно шире контекстуализовање, намећу 'угао' осветљавања одређених појединости и замагљивања других“.¹⁶⁾ Управо у овој сфери отвара се простор за медијске манипулације, али и за критичке интервенције анализе дискурса.

Неизвесност деловања медијских манипулација почива на чињеници да медијска представа, као носилац својеврсне „дефиниције стварности“, улази у јавну сферу тек као један од многих претендената на њено тумачење. То да ли и у којој мери одређене „дефиниције стварности“ добијају структурну предност у односу на друге, ствар је конкретних медијских услова, односно степена оствареног плурализма гласова у јавној/медијској сфери.

Иако је претерано рећи да медији непосредно индукују понашање публике, „медијски фиксирана значења“ функционишу као оријентационе тачке, уколико се прихватају као неупитна, те се „акциони потенцијал“ друштвених актера формира под њиховим значајним утицајем. Будући да се грађани информишу о друштвеној стварности преваходно посредством медија, медијски дискурси свакако играју важну улогу у формирању њихових мњења.¹⁷⁾

По заступницима социјалног конструктивизма, објекти наше свести конструишу се у представе управо путем језика. Социјал-

16) Миливојевић, С., „Идеолошки рад медија“, *Нова српска политичка мисао*, Vol. 8, Београд, 2001, стр. 238.

17) Миливојевић, С., нав. дело, стр. 238.

не конструкте, које усвајамо и интегришемо у властите ставовске структуре, производе дискурси којима оперишемо као учесници у друштвеној комуникацији. У јавној/медијској сфери, различити дискурси непрекидно се „такмиче“ за доминантну позицију у означавању друштвене стварности. Важно је нагласити да дискурс не представља нешто што претходи процесима друштвеног означавања и представљања, нити постоји изван њега, попут некакве идеолошке матрице. Дискурс је садржан у друштвеној/медијској комуникацији, у структури медијске поруке, као „начин конструисања значења који врши утицаје и организује наше сазнање, наше схватање стварности и себе унутар ње; фукоовским језиком речено, дискурс као пракса која систематски формира објекат о коме говори делује „изнутра“.¹⁸⁾ Дискурси пружају референтни оквир тумачења света, а ми их интернализујемо процесима друштвене комуникације. У том смислу, социјални конструктивисти истичу да не постоји ништа изван датог дискурса, никаква реалност као таква, осим других дискурса.¹⁹⁾

Схватање медијских представа као дискурса омогућава нам да мислимо о њима не само као о нечему што надграђује или репрезентује постојеће категорије за означавање стварности, већ као о нечему што креира параметре тих категорија. Ако следимо гореизложено схватање Винсента Прајса, управо те категорије постају симболичка средства означавања оних аспеката наших социјалних идентитета из којих формирамо мишљење о друштвеној стварности, као припадници неке социјалне категорије – професије, друштвене групе, политичке странке, слоја, нације, културе, заједнице. Другим речима, процеси социјалне идентификације који се одвијају посредством учешћа у јавној медијској расправи, укључују одабир одређених дискурса као доминантних у означавању друштвене стварности, односно у индивидуалном тумачењу релевантних проблема.

18) Бер, В., *Увод у социјални конструкционизам*, Zepher Book World, Београд, 2001, стр. 95; Бригс, А., Колби, П., *Увод у студије медија*, Клио, Београд, 2005, стр. 472-473.

19) Оваквој концепцији може се приговорити мешање „онтолошког“ и „епистемолошког“ плана. Непостојање „реалности као такве“ у онтолошком смислу не имплицира епистемолошку произвољност онога што се доживљава као „реалност као таква“. Одбацивање есенцијализма не подразумева нужно и крајње релативистичке консеквенце, својствене постмодернистичким концепцијама које полазе од социјалног конструктивизма у јаком смислу. Ово питање је врло важно не само из теоријских разлога, већ и политичких.

Медијске „дефиниције стварности“ представљају грађу за формирање медијског дискурса, посредством одговарајућих интерпретативних оквира. Као принципи селекције, „кодови за процесирање велике количине често контрадикторних информација, медијски оквири предствљају нужност, и релативно су трајни јер подразумевају трајност базичних поставки о свакодневици“²⁰⁾. Утисак о природном и објективном приказивању стварности услов је уверљивости медијске поруке. С тим циљем, медији нуде прихватљиве дефиниције свакодневице. Трајност и постојаност медијских оквира одржава и „контролу над свакодневицом“, у том смислу што они утичу на јавну перцепцију стварности, па су као такви веома важни за одржање постојећег поретка.²¹⁾ Оваква „медијска превласт“ отвара простор за деловање у правцу контроле јавног мњења и могућег опструирања критичког деловања јавности. На руку оваквим тежњама иду и структурне везе медија као „секундарне дефинишуће институције“ са „творцима примарних дефиниција“ стварности, званичним изворима информација који генеришу и контролишу иницијалне дефиниције стварности (институције државе/владе, комерцијалне организације, професионална и синдикална тела, итд.).²²⁾

Неспорно је да медијски оквири представљају нужност, али питање на које је тешко одговорити тиче се границе између нужног нивоа медијског интервенисања и нивоа када те интервенције прелазе у сферу манипулације. За ову врсту процене кључне су поставке и методе критичке анализе дискурса. Сама значења медијских дискурса носе одређене нивое детерминације, али „ниво ’личног’ значења *ствара* се око медијских артефаката (...) оно се

20) Миливојевић, С., „Идеолошки рад медија“, *Нова српска политичка мисао*, Vol. 8, 2001, стр. 235

21) Када се у турбулентним временима акумулирају појаве и догађаји који не могу бити тумачени применом постојећих интерпретативних оквира, они постају упитни, и уколико није могуће усклађивање нових појава и владајућих дефиниција, долази до модификовања оквира. „У друштвима са заштићеном слободом медија, контрола над свакодневицом никада није потпуна, јер су у оптицају различите, често супротстављене дефиниције. У недемократским системима, контрола је ефикасна, јер се управља над инструментима за производњу значења, а не у домену конкуренције различитих виђења. Медијска традиција у њима почива на строгом надзору над системом за производњу представа о стварности, чиме се обезбеђује двострука превласт одабраних интерпретативних формула: и ’институционална’ (директном интеграцијом медија у систем власти) и ’садржинска’ (производњом порука које фабрикују подршку за официјелне политичке пројекте).“ Миливојевић, С., нав. дело, стр. 241.

22) Оквири које намеће веза медија и творца примарних дефиниција могу бити важан чинилац одржавања постојећег стања. При томе је кључна улога медија у фаворизовању једних и маргинализовању других „дефиниција стварности“. Миливојевић, С., нав. дело, стр. 238-239.

приписује управо као одговор сугестивним и често презасићеним означитељима чији је посао да прецизно организују и усмеравају декодирање поруке, да генеришу смисао и важност, и што је могуће више усмеравају осећања“. На тај начин „читање медија“ од стране публике представља заправо продукт прожимања двеју равни интерпретативних интенција: равни интенција медијског текста, као „програмираних значења“, и интенција когнитивних образа медијског рецепијента.²³⁾

Разумевање утицаја медија у процесу посредовања друштвене стварности продуктивно је само ако води препознавању начина на које се обликовање медијских производа користи у усмеравању когнитивне и емоционалне рецепције информација, креирању смисла и форматирању значаја примљених информација. Користећи се методама социјалне лингвистике, критичка анализа дискурса подвргава медијске текстове језичкој и семантичкој анализи, управо са оваквим циљем. Увиди у сложеност процеса интерпретације медијских порука/дискурса упућују нас на важност проучавања „друштвених услова интерпретабилности“ као фактора веће или мање погодности за манипулацију, и тога како ови услови варирају међу различитим врстама публике, у различитим друштвенополитичким, социокултурним контекстима, зависно од карактера медијске сфере, степена демократичности одређеног друштва и нивоа његове политичке културе.

КРИТИЧКА АНАЛИЗА ДИСКУРСА

У савременим истраживањима појам језика све чешће бива замењен појмом дискурса (текста). Иако је значење овог појма сложено и вишедимензионално, под дискурсом се обично подразумевају целовите језичке и комуникационе структуре, реализоване у писаном или говореном медију, с фокусом на *употреби језика* у датом комуникационом и социокултурном контексту. Термини „текст“ и „дискурс“ некада се користе као синоними, а некада као носиоци различитих значења, при чему се под текстом подразумева писани, а под дискурсом говорни језик; такође, термин „дискурс“ некада се везује за *процес* разумевања и продукције говора, док се *производ*

23) Бригс, А. Колби, П., *Увод у студиј медија*, Clío, Београд, 2005, стр. 454-457, 465.

тог процеса означава термином „текст“, аналогно разлици између реченице и исказа.²⁴⁾

Будући да дискурс означава друштвену употребу језика, анализа дискурса усмерена је преваходно на функције језичких/комуникационих структура у датом контексту социокултурне праксе. Анализирају се форма, структура и организација дискурса на свим нивоима језика – фонолошком, лексичком и граматичком, као и на вишим нивоима текстуалне организације, који се односе на систем размене, структуру аргументације и жанровске структуре. Полазна претпоставка јесте та да било који ниво организације може бити релевантан за критичку и идеолошку анализу.²⁵⁾ Уз то, што је подједнако важно, концепт дискурса садржи и вредносну компоненту. Не постоје неутрални дискурси, јер говором бирамо одређени систем значења и вредности, одређујући свој идентитет и позицију у односу на постојеће дискурсе (тј. системе вредности) у друштву.²⁶⁾

Мада се анализа дискурса некада одређује као проширивање лингвистичке анализе на феномене којима се традиционална лингвистика мало бавила, у референтној литератури доминира њено одређење као интердисциплинарног подручја, које укључује различите научне дисциплине. Анализа дискурса користи се не само у лингвистици, већ и у социологији, антропологији, психологији, филозофији језика, теорији књижевности, реторици, студијама културе и медија, итд.²⁷⁾ Хетерогена природа анализе дискурса повезана је и са чињеницом да се ради о методи друштвених истраживања, корпусу емпиријског знања о социјалној употреби језика у различитим комуникационим контекстима, теоријском промишљању о природи и деловању људске комуникације, као и о механизмима конструкције и репродуковања друштвене стварности. У том смислу, иако је исход анализе дискурса увек дескрипција одређеног језичког феномена, могло би се рећи да њен крајњи циљ често подразумева критику друштвених појава (нпр. родне неравноправ-

24) Пешић, Ј. „Анализа дискурса и њен однос са психологијом“, *Психологија*, 30/3, 1997, стр. 264

25) Fairclough, N., *Critical discourse analysis: The critical study of language*, London, Routledge, 1995, pp. 7.

26) Могућност избора омогућава нам да постанемо активни чиниоци промене у друштву, јер када изаберемо да репродукујемо доминантан дискурс, доприносимо одржавању постојећег стања, а када својим језичким избором тај доминантни дискурс доведемо у питање, доприносимо његовој промени, а самим тим и промени система вредности који је њиме одређен.

27) Савић, С. *Анализа дискурса*. Филозофски факултет, Нови Сад, 1993.

ности, расизма, хијерархијског и монолошког модела односа између наставника и ученика, стратегија манипулације у политичком маркетингу, и сл.), односно захтев за друштвеном променом.²⁸⁾

Сам концепт дискурса уско је повезан са конструктивистичким схватањем о природи сазнања и кључној улози језика у процесу *социјалне конструкције значења*. За разлику од традиционалног епистемолошког уверења да у процесу сазнавања света непосредно откривамо објективна својства појава, која су израз њихове „праве“ и непромењиве природе (есенцијализам), полази се од идеје да су језичке категорије посредством којих мислимо о појавама, тј. кодирамо стварност, заправо продукт социјалних и културних утицаја, односно језички, а самим тим и социјални, културни и историјски конструкти. Свака репрезентација стварности стога представља само једну од могућих интерпретација (конструката, дискурса, наратива); уместо „објективног знања“ постоји само мноштво дискурса који на различите начине тумаче стварност.

Теза о конститутивној (конструктивној) улози језика има бројне импликације за анализу дискурса, од којих је посебно важна та да се дискурси граде на темељу постојећих језичких извора, односно писаних и усмених остварења језика. Језик и лингвистичке праксе пружају системе израза, наративних форми и метафора из којих се „прикупља“ одређено значење и смисао. Овај процес увек подразумева *избор* између бројних, „конкурентских“ дискурса, па су значења стога често фрагментарна (а не целовита), вишеперспективна (а не хомогена) и динамична (а не статична и непроменљива). Подсетимо се да управо на овим базичним епистемолошким принципима почивају и Прајсове идеје о прожимању индивидуалног и социјалног у рецепцији медијских порука, односно процесу формирања (јавног) мњења.²⁹⁾

Друго битно обележје анализе дискурса тиче се њеног „акционог карактера“: сви облици дискурса разумевају се као облици друштвене праксе, а језик се проучава као социјална делатност човека. Искорак из формално-језичке равни огледа се у фокусираности на социјални контекст у коме се језик употребљава, под чиме се подразумева и непосредна социјална ситуација и шири социјални,

28) Треба разликовати анализу дискурса којој је циљ разумевање самих језичких и комуникацијских целина (као у лингвистици текста) и анализу дискурса као методолошко средство за разумевање и критику различитих аспеката друштвеног живота.

29) Халми А., Белушић, Р., „Социјалноконструктивистички приступ анализи дискурса“ *Медијска истраживања*, 10, 2, 2000, стр. 35-50.

културни и историјски контекст. Методолошки посматрано, анализа дискурса стога уједињује функционалну и структуралну анализу језика, односно његове употребе. Циљ је, с једне стране, разумевање *улоге* разговора и текстова (дискурса), комуникационих намера учесника интеракције, конкретних социјалних активности (деловања на саговорнике и средину) које се реализују посредством језика. С друге стране, предмет проучавања су и саме језичке/комуникацијске структуре: принципи конструкције дискурса, као и идејна, језичка и реторичка организација текста. У реализацији ових циљева користе се различите стратегије *кодификације*, које у основи представља „начин организације система категорија и тражења веза међу њима према одређеном парадигматском моделу“.³⁰⁾

Посебно се наглашава то да анализа дискурса треба да буде анализа „текстуре“, односно форме и организације текста, а не само „коментар“ садржаја без осврта на форму, као што је раније била уобичајена пракса у овој дисциплини.³¹⁾ Овако схваћена анализа дискурса помаже да разумемо оно што у тексту постоји, али и оно што је из њега изостављено. „Текстови“ се схватају као „друштвени простори у којима се истовремено одигравају два основна друштвена процеса: поимање и репрезентовање света, као и друштвена интеракција“.

Када је реч о *критичкој* анализи дискурса, за њу је карактеристично коришћење не само концептуалног и аналитичког апарата лингвистике, већ и тзв. критичке теорије. Критичка теорија представља систем теоријских интересовања и уверења, која су утицала на велики број аутора у различитим научним дисциплинама (пре свега у социологији, антропологији и педагогији). Основни постулат критичке теорије јесте тај да наука не треба да буде друштвено и политички неутрална, већ важан актер друштвеног развоја. Као јединство теорије, истраживања и праксе, критичка теорија треба да буде „интелектуална страна историјског процеса еманципације“.³²⁾

Полазна идеја критичке анализе дискурса јесте та да је стварност конструисана посредством дискурса, тј. кроз праксу писања и говорења о њој, па је и њен основни циљ одговор на питање ка-

30) Халми А., Белушић, Р., „Социјалноконструктивистички приступ анализи дискурса“, *Медијска истраживања*, 10, 2, 2000, стр. 35-50, .37- 39.

31) Fairclough, N., *Critical discourse analysis: The critical study of language*, London, Routledge, 1995, pp. 4

32) Пешић, Ј., „Еманципаторна улога критичког мишљења“, *Српска политичка мисао*, бр.3-4, 2006, стр. 9-32.

ко се ова базична функција дискурса остварује. У реализацији тог циља, анализирају се конкретни примери језичке праксе, садржај и форме дискурса, а пре свега оно што учесници интеракције чине говорећи/пишући – намере уткане у употребу језика и друштвене последице језичких означавања и порука. Критичка анализа дискурса истражује конкретне структуре и стратегије текстова (говора, вербалних интеракција или комуникативних догађаја) посредством којих се остварује репродукција друштвене моћи; она трага за идеолошким значењем језичких избора говорника, као и за одређеним обрасцима у дистрибуцији њихових избора.³³⁾ За већину говорника ови „избори“ нису свесни ни вољни, већ се најчешће доживљавају као „природан“ и „неутралан“ начин говорења о неком феномену. Основни задатак критичке анализе дискурса јесте да, управо кроз анализу језичких (дискурзивних) структура, разобличава односе моћи у друштву који стоје у основи привидно неутралних језичких пракси.

Предмет истраживања критичке анализе дискурса нису само начини на које се употреба друштвене моћи, доминација и неједнакост у друштву репродукују кроз писани и усмени дискурс у одређеном социјалном и политичком контексту, већ и начина на које се социјални актери могу супротставити постојећем поретку моћи и механизмима одржавања неједнакости. Њен основни задатак јесте да се кроз анализу језичких средстава учине *видљивим* механизме кроз које се поредак моћи и дискриминаторски обрасци друштвених односа успостављају, манифестују и (само)одржавају, као и којим и чијим интересима служе, а како би се на основу тога промислили могући модалитети отпора против „опресивних културних наратива“.³⁴⁾

Посебно се наглашава потреба за преиспитивањем ауторитета и легитимитета дискурса који наводно изражавају позиције „објективног знања“, пожељних образаца мишљења и понашања, као и модела социјалних односа. Реч је о томе да друштвене снаге које су носиоци моћи и које креирају доминантне дискурсе и наративе, у њима најчешће нису представљене као производ друштвених пракси подложних преиспитивању, већ као природне, дате и самим тим

33) Van Dijk, T., “Critical Discourse Analysis”, *he Handbook of Discourse Analysis*, Deborah Schiffrin, Deborah Tannen and Heidi E. Hamilton (eds), Blackwell Publishing, Malden, Mass., 2003.

34) Giroux, H. A., *Counternarratives: cultural studies and critical pedagogies in postmodern spaces*, New York, Routledge, 1996.

непроменљиве. Један од основних механизма одржавања моћи у друштву јесте управо оваква *натурализација* одређеног (постојећег) друштвеног поретка путем језика. Критичка анализа дискурса тако преиспитује подразумевано, враћајући увек фокус на питање како носиоци друштвене моћи, посредством одређених дискурса који су увек идеолошки обојени, формирају наше поимање друштвене стварности и доприносе одржању status quo.

Значајни помак у поимању дискурса и подстицај развоју критичке анализе дискурса дао је француски филозоф Мишел Фуко. Иако своја истраживања није назвао анализом дискурса, Фуко је, објашњавајући генеалогiju постструктуралистичке анализе дискурса, пружио концептуална полазишта која су постала теоријски и методолошки оквир водећих савремених приступа у овој дисциплини. „Дискурси се више не разматрају као скуп знакова (означајтељских елемената који упућују на садржаје и представе), већ као праксе које систематски обликују објекте о којима говоре“.³⁵⁾

За разлику од већине теоретичара, Фукоа више од манифестног садржаја писаног и говорног текста интересује његова *латентна структура*, која има своје повесно исходиште; јер „дискурс није просто оно што борбе или системе доминације преводи у језик, него је оно за шта се и чиме бори. Дискурс је моћ коју треба задобити.“ Моћ је, дакле, дискурзивна категорија, упражњен положај који се може запосести од стране појединаца и институција. Фуко говори о формативној улози хегемонијског дискурса и „искључењима“ која формирају дискурзивно подручје, одређују расподелу говорних субјеката у различитим типовима дискурса и омогућују присвајања дискурса од стране извесних категорија субјеката.³⁶⁾

Фуко издваја: спољне системе искључивања, интерне поступке којима дискурс врши властиту контролу и поступке одређивања услова примене. Одређујући дискурс као посебним правилима уређен скуп исказа који сачињава једну дискурзивну творевину, а сталност карактера исказивања као нешто што чини његово јединство, Фуко је идентификовао и правила на основу којих групе исказа остварују јединство, у виду науке, теорије или текста. Он издваја следећа правила формирања дискурзивне творевине: правила образовања и прегруписавања објекта; правила обликовања

35) Фуко, М., *Археологија знања*, Плато, Београд, 1998, стр. 54 .

36) Фуко, *Поредок дискурса*, Карпос, Лозница, 2007, стр. 9.

исказних модалитета; правила организације појмова у системе; правила везана за теоријске/тематске изборе и правила укључивања дискурзивних субјеката.³⁷⁾ „У случају када се унутар извесног броја исказа може описати један такав систем расипања“ (распореда) унутар којег се „међу објектима, типовима исказивања, појмовима, тематским изборима може одредити нека правилност (поредак, корелације, положај, функције, преображаји), рећи ћемо по конвенцији да се ту ради о некој дискурзивној творевини“³⁸⁾.

Полазећи од базичних Фукоових појмова дискурса моћи и знања као интерпретативног оквира, једна група аутора понудила је концептуалну основу за развој критичке анализе дискурса (Потер, Паркер, Ван Дијк, Феркл). Одређујући дискурс „као кохерентан систем значења“, Паркер потенцира моћ интерпелације дискурса, садржану у томе да нас дискурси увек идеолошки одређују смештањем у одређене позиције. У фукоовској традицији, Паркер посебно разматра три додатна принципа који се односе на политичке димензије анализе дискурса. Реч је о томе да дискурси пружају потпору институцијама, репродукују односе моћи и остварују идеолошке ефекте. Импликације ових принципа Паркер формулише у облику следећих задатака анализе дискурса: идентификовање институција које подржава употреба одређеног дискурса, као и институција које она „напада“ или подрива; препознавање конкретних категорија друштвених актера који „добиају или губе“ употребом одређених дискурса; идентификовање друштвених снага које стоје иза промовисања одређених дискурса, и оних којима је у интересу да они нестану или буду замењени другима.³⁹⁾ Ова три принципа омогућавају описивање, али и промену начина на који се дискурси користе. У том смислу, анализа дискурса схвата се и као врста акционог истраживања, у коме се проблематизују унутрашња организација дискурса и његов однос са другим дискурсима. Овим се Паркер придружује заступницима критичке теорије, наглашавајући могућност промене и маневарски простор за отпор хегемонији одређених дискурса.

Политички потенцијал језика велика је и стара орвеловска тема. У случају политичког језика проблем није толико сама мани-

37) Фуко *Археологија знања*, Плато, Београд, 1998. стр. 81.

38) Фуко, М., нав. дело, стр. 42.

39) Павловић, Ј., „Теоријске претпоставке дискурзивних и наративних приступа у психологији“, *Психологија*, 2006, vol. 39 (4), 365-381, стр. 374-375.

пулација, колико њен циљ. Теза да манипулисање и ограничавање онога што је могуће у језику, значи истовремено и ограничавање онога што је могуће у мишљењу, односно акцији, веома је узнемиравајућа, али и стимулативна за разна промишљања отпора репресивном друштвеном поретку. Лингвистичке опције и избори за репрезентовање света тако нису само питања од централног значаја анализу политичког дискурса, већ и за осмишљавање политичких акција.⁴⁰⁾

Конфликти око лексичких интерпретација представљају за критичку анализу дискурса важан чинилац друштвене стварности, будући да свакодневне речи, организоване и структуриране на одређени начин, могу у промишљању одређеног проблема добити јасне политичке импликације и остварити видљиве ефекте. Многе димензије језика укључене су у политички „аутпут“ и значајне су за остваривање политичких утицаја. Стога многи узорци политичког дискурса, присутни у медијским садржајима, могу бити мапирани као манипулативни на различитим нивоима језика, од лексике до прагматике. Централни циљ анализе политичког дискурса и јесте препознавање конкретних начина на које су језички избори манипулисани у остваривању специфичних политичких ефеката.

*
* *

На основу разматрања дискурзивног модела јавности, механизма медијске производње значења и принципа критичке анализе дискурса, овај рад пружа концептуалне, теоријске и методолошке основе за критичку анализу медијског дискурса. Може се рећи да ова врста анализе представља један од кључних предуслова за остваривање отворености, рационалности и суверености јавне сфере, као конститутивних принципа демократске комуникације.

Истраживање медијског посредовања стварности фокусирано је на улогу јавних дискурса у процесу конструкције друштвених репрезентација и идентитета, с посебним освртом на његову политичку димензију. Означавање стварности посредством дискурса схвата се као феномен кључан за разумевање медијске производње значења, али и као својеврсни фон свих стратегија медијских манипулација. Проблем којим се рад бави има посебну релевантност

40) Wilson, J., "Political Discourse", *The Handbook of Discourse Analysis*, Deborah Schiffrin, Deborah Tannen and Heidi E. Hamilton (eds), Blackwell Publishing, Malden, Mass., 2003.

у савременим условима, за које је карактеристично то да у медијској јавној сфери преовлађују различити облици персуазије, пропаганде и манипулације.

У раду се образлаже да управо критичка анализа политичког дискурса има кључну улогу у унапређивању демократских капацитета медијске комуникације, будући да она, кроз анализу језичких (дискурзивних) структура, разобличава поредак моћи у друштву, чинећи видљивим механизме којима се тај поредак успоставља, манифестује и репродукује у процесу друштвене/медијске комуникације.

Повезивање концептуалних, тј. аналитичких оруђа лингвистике и друштвене теорије, као очљиви тренд у анализи политичког дискурса, може ујединити, с једне стране, методолошку прецизност и структурираност лингвистичке анализе, и, с друге стране, хеуристички и критичко-рефлексивни потенцијал друштвене теорије. Интердисциплинарна достигнућа у области анализе медијског посредовања стварности омогућавају потпуније разумевање медијске комуникације, у којој се системи дискурзивних пракси боре за хегемонију означавања и репрезентовања друштвене и политичке стварности.

Jelena Pesic, Milena Pesic

**PROMOTING DEMOCRATIC CAPACITIES
OF MEDIA COMMUNICATION AND CRITICAL
DISCOURSE ANALYSIS**

Summary

The object of this paper is the phenomenon of media communication from the perspective of the conditions necessary to the development of its democratic capacities. Starting from the fundamental importance that the public and normative principles of its functioning have in realization of democracy, the paper shows a discursive model of the public and the processes of social structuring of the media audience into the public, whereas both take place through the media communication. The study of media mediation of social and political reality is focused on the role of public discourse in the process of construction of social representations and identities, in particular reference to its political dimension. Labeling the reality through the discourse is seen as a phenomenon that is a key to understanding the media production of meaning, but also as a kind of legacy of all media manipulation strategies. In this

context, a critical discourse analysis is of great importance for promoting democratic capacities of media communication because it exposes the power in a society through analysis of linguistic (discursive) structures, making the mechanisms by which this order is restored, manifested and reproduced visible. On the grounds of these analysis, this paper provides a conceptual, theoretical and methodological basis for critical analysis of media discourse, which represents the key precondition for achieving extroversion, rationality and sovereignty of the public sphere, whereby all of them are constitutive principles of democratic communication.

Key words: discourse, discourse analysis, public, democracy, media, critical analysis of political discourse

ЛИТЕРАТУРА

- Бер, В., *Увод у социјални конструкционизам*, Zepher Book World, Београд, 2001.
- Бригс, А., Колби, П., *Увод у студије медија*, Clío, Београд, 2005.
- Giroux, H.A., *Counternarratives: cultural studies and critical pedagogy in postmodern spaces*, New York, Routledge, 1996.
- Ђорђевић, Т., *Политичко јавно мњење*, Удружење инжењера и техничара, Београд, 1989.
- Канингам, Ф., *Теорије демократије*, Филип Вишњић, Београд, 2003.
- Милс, Р., *Елита власти*, Плато, Београд, 1998.
- Миливојевић, С., „Јавност и идеолошки ефекти медија“, *Реч*, 64.10, 2001, стр. 151-213, Београд, 2001.
- Миливојевић, С., „Идеолошки рад медија“, *Нова српска политичка мисао*, 1-4, 2001, стр. 233-251.
- Миливојевић Ц., „Етика јавне речи и Public relations“, *Етика јавне речи*, ур. З. Ваџић, ЦЈДС, Београд, 2004, стр. 135-153.
- Павићевић, Ђ., „Критички појмовник цивилног друштва (I)“, *Јавност*, Група 484, Београд, 2003.
- Павловић, Ј., „Теоријске претпоставке дискурзивних и наративних приступа у психологији“, *Психологија*, 2006, 39 (4), стр. 365-381.
- Пешић, М., „Јавна сфера и принцип отворености: релације приватно – јавно – тајно“, *Српска политичка мисао*, 3/2008, стр. 85-108.
- Пешић, М., Новаковић, А., *Слобода и јавност*, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 109-110.
- Пешић, Ј. *Критичко мишљење: од логике до еманципаторне рационалности*, Институт за психологију, Београд, 2008.
- Пешић, Ј., „Анализа дискурса и њен однос са психологијом“, *Психологија*, 30 (3), 1997, стр. 263-278.

- Пешић, Ј., „Еманципаторна улога критичког мишљења“, *Српска политичка мисао*, 3-4, 2006, стр. 9-32.
- Price, V., „On the Public Aspects of Opinion: Linking Levels of Analysis in Public Opinion Research“, *Communication Research*, Vol. 15, No. 6, 1988, pp. 659-679
- Савић, С., *Анализа дискурса*, Филозофски факултет, Нови Сад, 1993.
- Fairclough, N., *Critical discourse analysis: The critical study of language*, London, Routledge, 1995, pp. 7.
- Фидлер, Р., *Mediamorphosis*, Слио, Београд, 2004.
- Фуко, М., *Археологија знања*, Плато, Београд, 1998.
- Фуко, М., *Поредак дискурса*, Карпос, Лозница, 2007.
- Хабермас, Ј., *Јавно мњење*, Култура, Београд, 1969.
- Халми А., Белушић, Р., „Социјалноконструктивистички приступ анализи дискурса“, *Медијска истраживања*, 10, 2, 2000, стр. 35-50, .37-39
- Wilson, J., „Political Discourse“, *The Handbook of Discourse Analysis*, Deborah Schiffrin, Deborah Tannen and Heidi E. Hamilton (eds), Blackwell Publishing, Malden, Mass., 2003.
- Cotter C., „Discourse and Media“, *The Handbook of Discourse Analysis*, Deborah Schiffrin, Deborah Tannen and Heidi E. Hamilton (eds), Blackwell Publishing, Malden, Mass., 2003.
- Van Dijk, T., „Critical Discourse Analysis“, *The Handbook of Discourse Analysis*, Deborah Schiffrin, Deborah Tannen and Heidi E. Hamilton (eds), Blackwell Publishing, Malden, Mass., 2003.

Resume

The object of this paper is the phenomenon of media communication from the perspective of the conditions necessary to the development of its democratic capacities. Starting from the fundamental importance that the public and normative principles of its functioning have in realization of democracy, the paper shows a discursive model of the public and the processes of social structuring of the media audience into the public, whereas both take place through the media communication.

Taking into account the issue of democratic capacities of media communication, a key thesis needs to be observed, in regards of the characteristic of the formation of public opinion, that determines to a high or decisive extent the fact that it would be truly functional for democracy, or systematically manipulated in order to maintain the illusion of democracy. Since there is no direct mean of determination of the characteristics of the public opinion formation, the conclusions on the nature of public opinion derive indirectly, and are based on evaluation of the democratic de-

gree achieved in media communication, and the degree of manipulative strategies within.

A significant contribution to the operationalization of this problem was given by V. Price, in the tradition of conceptualizing the public discourse. Considering the individual cognition in the context of social communication, he describes the process of social structuring of the media audience in the public, that takes place through the monitoring of media debate on issues of common interest. In this way, Price bridges the gap between individual and collective levels of cognition, pointing out that the structure of the political discourse and the social organization of the public are constructed by the functioning of individual cognitions and their expressions in the public debate, as well as pointing out that the public discourses conditionalize the individual cognition and the behavior of public members during the process of formation of public opinion.

According to Pryce, social identification represents a basic cognitive process and the social mechanism that lays in the grounds of formation of public opinion. The identification of media recipients with social groups and individuals who are holders of a "party or side" in the media debate, triggers some of their tacit social identities through the adoption of cognitive, motivational and value matrix of the preferred "party or side". These mental matrices act as a feedback on the process of opinion formation in individuals, while at the same time the reverse processes take place: the structure of public political discourse and social organization of the public are constituted under the influence of individual cognition and their expression that feed the public debate. This understanding is relevant as a methodological basis for perceiving the possibilities of public democracies, especially in contemporary requirements that are characterized by the media public sphere redundant in different forms of persuasive communication and its manipulative strategies.

The study of media mediation of social and political reality is focused on the role of public discourse in the process of construction of social representations and identities, in particular reference to its political dimension. Labeling the reality through the discourse is seen as a phenomenon that is a key to understanding the media production of meaning, but also as a kind of legacy of all media manipulation strategies.

In this context, a critical discourse analysis is of great importance for promoting democratic capacities of media

communication because it exposes the power in a society through analysis of linguistic (discursive) structures, making the mechanisms by which this order is restored, manifested and reproduced visible. Particular importance of this study is given to the contribution of the work of M. Foucault, in terms of understanding the sole concept of discourse, as well as the development of the methodology of critical discourse analysis. Discourses are no longer perceived as the structures of labeling elements, but as practices that systematically form the referent objects, or as a source of power labeling the social reality. In Foucault's tradition, Parker defines additional principles relating to the political dimensions of discourse analysis.

On the grounds of these analysis, this paper provides a conceptual, theoretical and methodological basis for critical analysis of media discourse, which represents the key precondition for achieving extroversion, rationality and sovereignty of the public sphere, whereby all of them are constitutive principles of democratic communication.